

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi
The Journal of International Social Research
Cilt: 9 Sayı: 43 Volume: 9 Issue: 43
Nisan 2016 April 2016
www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

**TÜRKİYE'DE AİLE KURUMUNA İLİŞKİN GÜNCEL TARTIŞMALAR: TAYA 2011 SONUÇLARI
ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME**
**CONTEMPORARY DEBATES ABOUT THE FAMILY IN TURKEY: AN EVALUATION ON THE FINDINGS
OF TAYA 2011**

Uğur Zeynep GÜVEN*

Öz

Türkiye'de toplumsal sorunların konu çeşitliliği göz önüne alındığında, toplumsal bir kurum olarak aileye ilişkin sorunların giderek daha fazla gündemde yer almaya başladığı gözlemlenmektedir. Bu çerçevede bu makale, Türkiye'de aile kurumuna ilişkin tartışmalar açısından temel ve ortak bir referans noktası olarak, toplumsal bir kurum niteliği taşıyan evlilik olgusuna yönelik ülke genelindeki tutum ve davranışları sosyolojik açıdan değerlendirerek, çocuk gelinler sorunu ve aile içinde kadına yönelik tutum sorununu değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu hedef çerçevesinde, T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından desteklenerek gerçekleştirilen ve ülkemizde aile ve hane halkı yapısına ilişkin ulusal düzeyde en kapsamlı bilimsel veriyi sunan 2011 yılına ait "Türkiye'de Aile Yapısı Araştırması (TAYA)"nın bulguları yorumlanmıştır. Böylelikle, aile kurumuyla ve aile politikalarıyla doğrudan ya da dolaylı olarak ilişkilendirilen güncel sorunlara ışık tutulması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Aile İlişkiler, Hane Halkı Yapısı, Evlilik Olgusu, Çocuk Gelinler, Aile İçi Şiddet.

Abstract

Considering the diversity of social problems in Turkey, the issues concerning the family as an institution have been increasingly taking place in the social agenda. In this sense, this paper aims to question the attitudes towards women and the problems of domestic violence and child marriage from a sociological point of view, by evaluating the nationwide behaviors and attitudes towards marriage as a social institution, revealing a basis and a common reference point for debates on family in Turkey. Thus, this paper presents an overview on the findings of TAYA "Research on Family Structure in Turkey", the most comprehensive scientific data on family and household structure in Turkey that took place in 2011, realized by The Turkish Ministry of Family and Social Policies. Hereby, the paper intends to shed light on the contemporary issues that are related directly or indirectly to the family as an institution and to family policies.

Keywords: Intrafamilial Relationships, Household Structure, Marriage, Child Marriage, Domestic Violence

Giriş

Aile, bizzatı yapı ve işlevi açısından, göç, kentleşme ve sanayileşme gibi makro ölçekteki örüntülerin kısa ve uzun dönem etkilerinin yanı sıra, bir toplumdaki gündelik hayatın her katmanına sirayet eden değişim ve dönüşümün gözlemlenebileceği önemli bir toplumsal kurumdur. Aynı zamanda, hem toplumsal yaşamın biçimlenmesinde rol oynayıp hem değişen toplumsal yapı ile başkalaşan ve ülkelerin üzerine politikalar geliştirdiği bir mecra durumunda bulunuyor oluşu, ailenin temel bileşenlerini kavramanın önemini ön plana çıkarmaktadır.

Ülkemizin gündeminde yer alan güncel konular, hızlı, etki alanı geniş, kimi zaman arka planı problemleri toplumsal dönüşümlerin birer iz düşümü konumundadır. Belirli aralıklarla farklı biçimlerde gündemi oluşturan bu tartışma konularının geniş bir kesişim kümesinde aile kurumu yer almaktadır. Bu konuların arasında yer alan kadına yönelik şiddet, akraba evliliği ve aile planlaması gibi aile ile doğrudan ilgili konuların yanı sıra, eğitimde fırsat eşitsizliğinden, kentsel dönüşüm modelleri, işsizlik ve göç sebeplerine kadar aile kurumu, karar verme mekanizmalarının ekonomi politikasını imleyen önemli bir toplumsal kurum niteliği taşımaktadır. Bununla beraber, değişik mecralarda geniş çeşitlilikteki toplumsal sorunların analizinde, aslında Türkiye'de aile yapısına ilişkin etraflı ve derinlikli bilgi eksikliği sebebiyle, kimi zaman yüzeysel kalan analiz ve yorumlara rastlanmaktadır. Fakat, bilimsel, kapsamlı, temsiliyet değeri yüksek veriler olmaksızın yapılan tartışmaların sonucunda ortaya konulan politikaların, toplumsal sorunları çözmede yetersiz kaldığı dikkat çekmektedir.

Bu çalışmada, Türkiye'de, T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından desteklenerek gerçekleştirilen, güncel ve ulusal düzeyde en kapsamlı bilimsel veriyi sunan 2011 yılına ait "Türkiye'de Aile Yapısı Araştırması"nın raporundan, aileye ilişkin güncel tartışmaları aydınlatmaya yardımcı bulgular sunulacaktır. Bu amaçla, ilk bölümde, aileye ilişkin konuları daha iyi kavrayabilmek için, aile kurumunun dünya çapında değişen yapısı ve aileye ilişkin sorunlara dair kısa ve güncel bir değerlendirme ile kuramsal arka plan hazırlandıktan sonra, ikinci bölümde, çalışmanın temel bilimsel verisi olan, 2011 Türkiye'de Aile

*Yrd. Doç. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü.

Yapısı Araştırması'nın amacı, niteliği ve metodolojisine ilişkin açıklamalarla çalışmanızı yorumlar ve çıkarsamalar yapmaya elverişli yapısı ve yararlılık düzeyine ilişkin bilgi verilmektedir. Rapordaki bulguların yorumlandığı üçüncü bölümde ise, öncelikle toplumsal dönüşümün aile kurumu üzerindeki etkileri, değişen hane halkı yapısı ve bu makalenin odağı olan evlilik olgusu çerçevesinde ilk evlenme yaşı ve evlilik kararına ilişkin veriler değerlendirilmektedir. Daha sonra, ilk evlenme yaşı üzerinden, son dönemde özellikle çeşitlenen medya organları sayesinde görünürlüğü artan çocuk gelinler sorununu daha iyi kavrayabilmek için, ülke genelinde on sekiz yaş altı evliliklere karşı tutum, akraba evliliği ve başlık parası gibi konularda, yerleşim yeri ve eğitim düzeyine göre görüşler incelenmektedir. Son olarak ise, ailenin temel yaşam alanı olan hane içinde kadına karşı tutum incelenmektedir. Bunun için, eşler arasında sorun yaşandığında çözüm yolları ve ailenin hem yapısı hem işleyişi üzerindeki önemli etkisi göz önüne alındığında, internet ve televizyon gibi medya araçlarının nasıl kullanıldığına ilişkin verilerle, kadınına karşı baskı ya da şiddet içeren tutumların ne şekilde tezahür ettiği değerlendirilmiştir.

1. Dünyada Değişen Aile Yapısı ve Aileye İlişkin Sorunlara Genel Bir Bakış

Temaların çeşitliliği ve odağı, ele alınış biçimi ve üretilen çözümler ülkeden ülkeye değişiklik göstermekle birlikte, aile kurumuna ilişkin çok sayıda problemlili konu olması yalnızca ülkemize özgü bir durum değildir. Tüm dünyada uluslararası politikalarından etkilenerek sürekli bir yeniden biçimlenme halinde olan bu konu, sosyolojinin çalışma alanları içinde yer alan göç, kentleşme ile çalışma ve örgütlenme biçimleri gibi farklı örüntüler etrafında şekillenmektedir. Dolayısıyla, bu alandaki güncel tartışmalar, yer aldığı ülkenin sosyolojik yapısına ayna tutmaktadır. Bu yapının içinde ilk akla gelen ve neredeyse tüm dünyada ortak bir ön kabulün yansıması olan "Aile toplumun temelidir" önermesidir. Bu önerme, aile kurumuna ilişkin sosyolojik yaklaşımlara bakıldığında, kronolojik olarak sosyo-biyolojik yaklaşımdan sonra ikinci sırada gelen ve 1970'li yılların ardından yerini çatışmacı teorilerle feminist kurama bırakan yapısal işlevselciliğin (Newman ve Grauerholz, 2002: 90-97) evrensel kalıcı bir tortusu konumundadır. Dünya çapında bizi aile sosyolojisi literatürü, ailenin oluşumu, yapısı, roller, aile içi ilişkiler, eğitim, iş, göç, yerleşim, ekonomi, hukuk, kültür ve demografik yapı içindeki konumlanışı konularının yanı sıra, özellikle değişim ve dönüşüm kavramlarına vurgu yaparak, değişen aile yapısı üzerinden konuyu ele almaya başlamıştır (Bkz. Skolnick ve Skolnick, 2009; Tuft ve Myerhoff, 1979).

Aile politikaları konusu toplumsal dönüşüm olgusunun şekillendirdiği farklı sosyolojik bileşenler ile her ülke için ayrı düzlemlerde seyredebilmektedir (Bkz. Bernardes, 1987; Kossek ve ark., 1999). Aile politikaları bir yandan da, yoksulluk çalışmaları (Bkz. Musick ve Mare, 2004) veya hukuk alanı (Bkz. Glendon, 1989), hatta demografik olarak kuşaklararası farklılığın ailenin devletle olan ilişkisine etkisi (Bkz. Kohli, 1999) gibi özel ve daha incelikli araştırmalarla ilişkilenebilmektedir. Bununla beraber, aile sosyolojisi alanı içerisinde sıklıkla çalışılan bir alt alan olarak tüm dünyada aileye ilişkin siyasi tartışmaların kalbinde toplumsal cinsiyet ve kadın konusunun yer aldığı dikkat çekmektedir. Kadın çalışmaları, gerek iş hayatında (Bkz. Gerson 2010; Renzulli, 2000) gerek kadın istihdamı konusunda devlet politikaları (Bkz. Lewis, 1993) hatta bu politikaların aile kurumu üzerinden karşılaştırmalı analizi (Bkz. O'Connor ve ark., 1999) üzerine yoğunlaşabildiği gibi, farklı açılarıyla kadın erkek eşitsizliği üzerine odaklanma (Bkz. Okin, 2008) şeklinde olabilmektedir. Aile içi şiddet ise, yalnızca ülkemizde değil yine tüm dünyada aile sosyolojisinin devlet politikaları ile bağlantılı olarak incelenen alanlarının başında gelmektedir (Bkz. Sherman ve ark., 1992). Bu konuda da, yine daha ziyade bir toplumsal sorun olarak kadın erkek eşitsizliğine vurgu yapan çalışmalara (Bkz. Johnson, 2006) sıklıkla rastlanmaktadır.

2. TAYA Raporu'nun Rolü: Tanımlayıcı Çerçeve

Türkiye'de aileye ilişkin tartışmaların arka planında yatan toplumsal sorunları ve değişen toplumsal yapıyı ve çatışmaları anlayabilmek için gereken derinlemesine analizin yol gösterici bir unsuru, kuşkusuz, sayılar, oranlar ve tablolar aracılığıyla analizi mümkün kılan niceliksel araştırma yöntemiyle gerçekleştirilmiş bilimsel verilerdir. Bu makalenin temel veri kaynağı olan 'Türkiye'de Aile Yapısı Araştırması 2011' başlıklı çalışma, ülke çapını kapsayan tüm sosyolojik araştırmalarda olduğu gibi, kalabalık ve uzman bir ekiple gerçekleştirilen ve uzun süren bir saha çalışmasına dayanmaktadır. Ayrıca, bu çalışma ülkemizde aile yapısına ilişkin en kapsamlı sayısal veri konumundadır.

Saha bulgularını sunan raporun öncesinde kavramsal çerçevesiyle, ailenin bir toplumsal kurum olarak neyi temsil ettiği, hangi işlevlerinin olduğu, aile tipleri ve idealleştirilmeleri açıklanmaktadır. Ailenin, bir etkileşim ağı olarak mikro düzlemde, toplumsal bir kurum olarak makro düzlemde ele alınabileceğine, dahası bütüncül bir yaklaşımda bu ikisinin iç içe geçtiğinin farkında olunması gerekliliğine vurgu yapılmaktadır (Bkz. TAYA 2011: 27-46). Buna ek olarak, bu makalenin yazarının da yardımcı olarak görev aldığı bir ekip literatür taraması gerçekleştirerek 449 eser incelemiştir; raporda da bu eserler arasında bir seçki kısa özetleriyle tanıtılmıştır. Bu anlamda, rapor, sayısal veri dışında aile araştırmalarının temel konu ve değişen temalarının da derlemesini aşağıdaki tabloda yer alan sınıflandırmayla sunmuştur.

Tablo 1: Aile Çalışmalarında Başlıca Araştırma Konuları ve Değişen Temalar¹

Araştırma Konuları ve Temalar			
	Türkiye	Avrupa	A.B.D.
Osmanlı Dönemi (1920 Öncesi)	<ul style="list-style-type: none"> - Osmanlı toplumunda hane halkı aile yapısı araştırmaları - Kadının toplumdaki yeri - Geleneksel Türk aile yapısının özellikleri/ gündelik yaşamı 	<ul style="list-style-type: none"> - Feodal dönemde aile yapısı - Toplumsal sınıflar, evlilik ve aile - Ailekurma yönünde adımlar, flört, evlilik 	<ul style="list-style-type: none"> - Devrim öncesi aile kurumu - Ekonomi ve aile: geniş aile yapısından çekirdek aile yapısına geçiş
1920-1980 Dönemi	<ul style="list-style-type: none"> - Cumhuriyet Dönemi aile yapısının oluşumu, nitelikleri ve günlük hayat - Aile türleri/ çekirdek ailenin geniş aile türünün yerini almaya başlaması - Aile planlaması 	<ul style="list-style-type: none"> - Kadının aile ve toplum içindeki ikincil konumu - Sanayi Devrimi'nin aile yapısı üzerindeki etkileri - Evlilik türleri - Aile planlaması 	<ul style="list-style-type: none"> - Devlet, kanun ve aile - Kadının aile kurumu içindeki yeri - Aile planlaması - Göç ve aile
1980'den Günümüze	<ul style="list-style-type: none"> - Aile içi iş bölümü - Aile içi şiddet - Doğurganlık, anne ve bebek ölümleri, korunma yöntemleri analizi - Kadın istihdamı - İşgücü ve gelir dağılımı 	<ul style="list-style-type: none"> - Yeni aile türleri: Tek ebeveynli aileler, homoseksüel evlilikler, birlikte yaşama - Aile içi şiddet - Toplumsal cinsiyet ve aile - Kamusal alan ve özel alan bağlamında aile 	<ul style="list-style-type: none"> - Yeni aile türleri: Tek ebeveynli aileler, homoseksüel evlilikler, birlikte yaşama - Koruyucu aile - Aile içi şiddet - Değişen çocuk yetiştirme teknikleri - Aile hayatında bireysellik kavramının analizi - Postmodern kurumsallıklar ve kimlikler - Medyada aile temsili

İndirgemeci ve genelleme yapma eğiliminden kaçınılacak şekilde tasarlandığının ifade edildiği çalışmanın raporunun ikinci bölümü ise, araştırmanın tasarımı ve metodolojisine ayrılmıştır. Burada, işbirliği yapılan kurumlar,örneklem tasarımı, soru kağıtlarının geliştirilmesi ve veri toplama araçları, ön test süreci, araştırmanın organizasyonu ve uygulaması, örneklem kapsamı, örneklem ağırlıklarının hesaplanması, örneklem hataları ve sosyo-ekonomik statü düzeyinin hesaplanmasına ilişkin açıklayıcı bilgilere yer verilmiştir (Bkz.TAYA 2011:101-148).

Ülkemizde bu çalışmadan önce gerçekleştirilen çalışmalara bakıldığında, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü önderliğinde 1968 Türkiye'de Aile Yapısı ve Nüfus Sorunlar Araştırması, Devlet Planlama Teşkilatı önderliğinde 1988 Türk Aile Yapısı Araştırması ile, Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü ve Türkiye İstatistik Kurumu işbirliğiyle 2006 Aile Yapısı Araştırması arasından, sonuncu çalışmanın2011 yılının çalışmasına referans olabilecek yakınlıkta olduğu kabul edilmektedir. Ayrıca bu son çalışmanın bulguları, temalarına göre, alanında uzman sosyal bilimciler tarafından yorumlanarak, yine T.C. Aile ve Sosyal Politikalar bakanlığı desteğinde "Türkiye Aile Yapısı Araştırması Tespitler, Öneriler²" kitabında yayımlanmıştır. Bu değerlendirmenin, akrabalık ve komşuluk ilişkileri, nüfus yapısı ve yaşlılık dönemine ilişkin yaşam tercihleri, evlilik, doğurganlık seviyesi, boşanma, anne, baba ve çocuk ilişkileri, toplumsal cinsiyet ve son olarak, sosyal faaliyetler temaları altında, sosyal politikaların uygulanmasında faydalı olması amacıyla yapıldığı belirtilmiştir.

3. TAYA 2011 BulgularınınAile Kurumunun Bileşenleri Açısından Değerlendirilmesi

3.1. Değişen Hane halkı Yapısı ve Evlilik Olgusuna Yaklaşımlar

Türkiye'de aile ve hane halkı yapısı, toplumsal dönüşümlere paralel olarak hızla değişime uğramaktadır. Toplumsal bir kurum olarak aile yapısının bileşenlerinden evlilik (ilk evlenme yaşı, evlilik türü, evlilik kararı) ve çocuk sahibi olmaya (doğurganlık oranı) ilişkin değerler bu konudaki ilk görünür çıktılarını sunmaktadır. Dönüşümlerin sonuçları arasında Türkiye'de yaşanan önemli bir demografik gelişme olarak doğuşta yaşam beklentisinin artması da dikkat çekmektedir. Bu bakımdan yalnızca TAYA raporu

¹ Bu tablo, TAYA 2011 raporu sf.61'de yer almaktadır.

² Bu kitaba, <http://ailetoplum.aile.gov.tr/data/54292ce0369dc32358ee2a46/taya2013trk.pdf> internet adresinden ulaşmak mümkündür.

değil, Türkiye'deki nüfus yapısına ilişkin daha kapsamlı verilerin olduğu TNSA (Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması) raporunun da dikkate alınması daha derinlikli analiz imkanı verecektir³.

Toplumsal dönüşüm bağlamında aile yapısının da dönüşümü, Geç Osmanlı Dönemi ile Erken Cumhuriyet Dönemi'ne kadar önceleyebileceğimiz bir zaman diliminden itibaren giderek ivme kazanmıştır. Özellikle geniş aile yapısının çekirdek aile yapısına doğru evrilmesi, akrabalık ilişkilerinin zayıflamaya başlaması ve evlenme pratiklerinde değişiklikler, bu tarihsel değerlendirmenin öne çıkan noktaları konumundadır (Duben, 1985; Vergin, 1985). Öte yandan, günümüzde dikkat çekici bir durum, aileye ilişkin tartışmaların artık belirgin olarak, toplumdaki yeri ve bizatihi bedeni ile kadının, kendi ve aile içindeki sembolik temsiliyeti üzerinden işlediğine sıklıkla rastlanıyor oluşudur. Bu noktada özellikle kadına yönelik aile içi şiddet ve çocuk gelinler konusunda incelenen vahim vakaların arka planını oluşturan evlilik olgusuna ilişkin karar ve işleyiş unsurlarının çok katmanlı olduğu görülmektedir. Evlilik olgusunu ele almadan önce, toplumsal dönüşümün tezahürlerinden biri olan aile hane halkı yapısının sosyo-ekonomik ve kültürel niteliklerine ilişkin verilerle analize zemin hazırlamak mümkündür.

TAYA 2011 raporuna göre, Türkiye'de ortalama hane halkı büyüklüğü 3,59 kişi olarak hesaplanmıştır. Bölgelere göre değerlendirildiğinde en yüksek hane halkı büyüklüğünün Güneydoğu Anadolu Bölgesi (5,41), en düşük hane halkı büyüklüğünün ise Batı Marmara (2,69) bölgesinde olduğu ve büyüklük açısından kırsal ile kent arasında belirgin bir farklılık olmadığı saptanmıştır (TAYA 2011:151). Bununla beraber aile tiplerindeki farklılık dikkat çekicidir; %68,6 ile çekirdek aile ülkemizdeki en yaygın aile tipi konumunda olurken, varlığını sürdürmekle beraber geniş aile oranı %10,1'dir. Alt SES'ten (Sosyo-Ekonomik Statü) üst SES'e doğru gidildikçe tam çekirdek aile⁴ oranı artıp (Alt SES:%46,4, Üst SES:%56,0), geniş aile oranı (Alt SES:%13,0, Üst SES:%6,1) düşmektedir. Hane halkının sosyo-ekonomik statüsüne ilişkin, oturlan konutun türü (gecekondu, güvenli sitede apartman dairesi, lojman, müstakil konut, yalı, vb.), oda sayısı, ısıtma sistemi, mülkiyet durumuna ilişkin sorular sorulmuştur. Ekonomik statüyü belirlemek için ayrıca, hane halkı eşya sahipliği, geçinmek için yardım, borç/kredi alıp almadığı soruları da yöneltilmiştir. Alınan cevaplarla elde edilen bulguya göre, Türkiye genelinde %41,8'in hane halkının aylık gelirininin 801-1200 TL arasında olduğu görülmüştür. Bunu izleyen ikinci en yüksek oran %21,1 ile 1201-2500 TL arası olmuştur. Pek çok toplumsal analizde olduğu gibi altyapıyı oluşturan ekonomik seviyenin gündelik hayat kararları ve tavrında belirleyici etmenlerin başındageldiği kabul edilmektedir.

Analiz için gerekli bir başka boyut ise evlilik ve boşanmaya ilişkin düşünce ve tutumlar olarak dikkat çekmektedir. Türkiye'de kadınlarda %58,8, erkeklerde ise %55 oranında olmak üzere, ilk evliliklerin %56,9'u 18-24 yaş aralığında gerçekleşmektedir. Ülke genelinde, ilk evliliğini 30-34 yaş arası gerçekleştirenlerin oranı %4,2 iken, 35 yaş ve üzerindeki gerçekleştirenlerin oranı kadınlarda %0,9 erkeklerde %1,8 olmak üzere toplamda %1,3'tur (TAYA 2011:181). Bu veriler, özellikle geçtiğimiz on yıllarda hem kadın hem erkeğin yüksek öğrenim görmesi ve çalışmama hayatlarındaki kariyerlerine önem vermeleri; kadın eğitimi düzeyinin artması ile çalışmama hayatında giderek daha çok yer alıyor olması bakımından, ilk evlilik yaşının gençlikten genç yetişkinliğe kaydığı ön kabulüne karşılık zayıf bir oran sunmaktadır. İlk evlilik yaşı konusunda bu verilere sahip olmanın, ülkemizin vahim toplumsal problemlerinden biri olan çocuk gelinler sorunu için hem sayısal yönden açıklık getirebilmesi hem toplumdaki genel kanı ve kabullere ışık tutması beklenmektedir. 2011 TAYA raporuna göre, Türkiye genelinde 18 yaş altında yapılan evlilikler %18,2 ile ne yazık ki belirgin bir orandadır. Dahası bu oran dahilinde, erkeklerin %6,5 kadınların ise %29,2'si 18 yaşından küçük evlenmektedir. Bu durum geçtiğimiz yıllarda, henüz reşit olmadan, hatta bir oyun çocuğu yken zorla evlendirilen çocuk gelinler hususunda sayısal verinin sınırlılığına da işaret etmektedir. Buradan, daha kesin toplumsal arka plan ve sebepleri açıklayabilmek için, niteliksel araştırma yöntemleri, hatta antropolojik bir bakış açısı benimsenerek tikel yaklaşımla, vakaların irdelenmesinin gerektiği ortaya çıkmıştır. Bir başka deyişle, ekonomik zorluklar, para kaynağı, töre, geleneksel ve ataerkil olanın uçlarında yer alan muhtemel baskıcı ortam gibi unsurların ortaya çıkarılması gerekliliği bir kez daha gün yüzüne çıkmaktadır.

İlk evlilik yaş verilerine ek olarak raporda, 1950 ve öncesi yıllarda %65,6 olarak gösterilen 18 yaş altı evlenme oranının günümüze karşılaştırmalı bir değerlendirmesi yapılmıştır. Buna göre, 1951'den başlamak üzere, her on yıldaki oran sırasıyla, %61,5, %51,0, %43,0, %28,9, %21,4 ve %14,6 olarak belirtilmiştir (TAYA 2011:182). Bu azalan tablo, konuyla ilgili toplumsal gelişme kat edildiğini düşündürmekle beraber, reşit olmadan evlenen/evlendirilen çocuk sayısı oranı, akıllara son dönemde basında ve medyada da artan sayıda yer alan, kimi zaman trajik sonuçları, can kayıpları/intiharları ve perişan dağılmış ailelerin dramlarını getirmektedir. Burada, yazılı basın yanı sıra, diğer medya kanallarında yer alan haber ve tartışma programları ile gündüz kuşağı çeşitli "kadın programları"nda konuya yer verilmesi, konuyu daha

³ 2008 yılına ait TNSA raporuna, <http://www.hips.hacettepe.edu.tr/tnsa2008/analiz.shtml> internet adresinden ulaşmak mümkündür.

⁴ Çalışmada çekirdek aile tipi, 'iki kişilik çekirdek aile' ve 'tam çekirdek aile' olmak üzere iki grupta ele alınmıştır (Bkz. TAYA 2011:153).

“görünür” kıldığı yorumunu yapmak mümkündür. Ülkemizdeki genel kanıyla ilgili olarak araştırmaya katılanlara, “Sizce kadın için en uygun ilk evlenme yaşı ne olmalıdır?” sorusuna %66,3 ile 18-24 yaş arası en yaygın yanıt olarak verilirken, %1,2 (kentte %0,8, kırdaki ise %1,9'luk oranla) 18 yaş altı olarak yanıt verilmiştir (TAYA 2011:185). Ayrıca, Türkiye genelinde eş ile tanışma şekli olarak (TAYA 2011:191), %41,0 oran ile aile ve akraba çevresinden tanışma, bunu takip eden %39,6'luk oran ile komşu ve mahalle çevresinden tanışma, bir başka deyişle aile ya da geniş aile üyelerinin daha çok müdahil olduğu tanışma şekilleri olduğu görülmüştür. Okul, dersane, kurs çevresinden tanışma (%3,5), iş çevresinden (%5,3), arkadaş çevresinden (%7,4), internetten (%0,1), diğer tanışma şekilleri (%3,0) gibi bireyin daha ziyade kendi kararını kendisinin verme imkanı olduğu evlilik seçimleri oranları arasında çok dikkat çekici bir fark bulunmuş da, reşit olmadan evlendirilme olgusunu analiz etmede açıklayıcı bir faktör olarak dikkat çekmektedir. Son olarak, evlilik kararına ilişkin aşağıdaki tablo Türkiye’de evlilik kararının alınmasındaki etken aktörlere ve eğitim düzeyinin önemine ışık tutmaktadır.

Tablo 2: Türkiye Genelinde Cinsiyet ve Öğrenim Durumuna Göre Evlilik Kararı⁵

	Kendi seçimim, ailemin rızasıyla	Kendi kararım, ailemin rızası dışında	Görücü üle, benim kararım	Görücü üle, benim görüşüm sorulmadan ailemin kararıyla	Kaçma, kaçırılma-kaçırma	Berdel	Diğer
Cinsiyet							
Erkek	42,4	2,7	43,8	6,5	4,1	0,4	0,1
Kadın	35,2	3,1	44,5	12,2	4,5	0,6	0,1
Öğrenim Durumu							
Okur-yazar değil	17,7	2,6	49,1	23,8	4,6	2,2	0,0
Okur-yazar+Hiç okula gitmeyen	26,6	2,2	48,3	17,8	4,3	0,8	0,0
İlkokul mezunu	31,6	2,7	50,7	9,7	4,9	0,4	0,1
İlköğretim+Orta okul mezunu	42,3	3,7	42,9	5,3	5,6	0,2	0,1
Lise	57,5	3,5	33,4	2,5	2,9	0,0	0,1
Önlisans	74,9	2,2	20,6	1,7	0,6	0,0	0,0
Üniversite ve Lisansüstü	75,9	3,0	19,2	0,7	1,0	0,0	0,2

Tabloda dikkat çekici farklılıkların başında, görücü usulü ve kişinin kararı sorulmadan ailesinin isteğiyle evlendirilme oranının, kadınlar için (%12,2) erkeklerin (%6,5) neredeyse iki katı olduğu gelmektedir. Bir başka dikkat çekici ve önlem politikaları için aydınlatıcı unsur ise, eğitim düzeyinin arttığı her bir seviyede, evlilik kararını vermede kişisel hak ve özgürlüğün artan bir şekilde kullanılıyor oluşudur. Bunların dışında evliliği toplumsal kurum kılan en temel ölçülerden nikah türü çeşitlerinde de değişiklikler görülmektedir. Türkiye genelinde araştırmaya katılan bireylerin ilk evlilikte gerçekleştirdikleri nikah türüne ilişkin bulguların kır ve kent bölgelerine göre dağılımı aşağıdaki gibidir.

Tablo 3: Türkiye Genel Yerleşim Yeri Göre Nikah Türü⁶ (İlk Evlilik)

	Sadece resmi	Sadece dini	Hem resmi hem dini	Toplam
Türkiye	3,3	3,0	93,7	100,0
Yerleşim Yeri Göre				
Kent	4,0	2,8	93,3	100,0
Kır	1,8	3,7	94,5	100,0

Bu tabloda belirtildiği üzere, özellikle ülkemiz genelinde resmi nikah olmaksızın sadece dini nikahla evlenme oranının yüzde üç oluşu, resmi ve kayıt dışı; bu sebeple 18 yaş altı ve kişini rızası dışında gerçekleşme olasılığına sahip evliliklere dair niceliksel bir bulgu sunmaktadır. Elbette çalışma kapsamına girememiş vakalarla bu oranının daha yüksek olduğu da hesaba katılmalıdır. Raporunda ayrıca alt SES grubunda bu oranın yüzde 4,3 üst SES grubunda yüzde 1,2 olduğu belirtilmiştir. Buna ek olarak, okur-yazar olamayanlar arasında bu oranının yüzde 8,9'a çıkarken üniversite/lisansüstü eğitim seviyesinde yüzde 1,2'ye düştüğünün saptanması (TAYA 2011, sf.204), bir kez daha eğitim seviyesi ile konunun yakından ilgisini ortaya koymaktadır.

3.2. Evlilik Kurumu ve Vahim Bir Toplumsal Sorun Olarak Çocuk Gelinler

⁵ Tablonun yaş gruplarına göre dağılımını da içeren geniş versiyonu için bakınız: TAYA 2011, Tablo-62, sf.198.

⁶ Tablonun bölgelere göre dağılımını da içeren geniş versiyonu için bakınız: TAYA 2011, Tablo-66, sf.203.

Ülkemizde çocuk gelinler sorunu, kadın ve erkek arasındaki eşitsizliğin, reşit olmayan bir bireyin bilinç düzeyinde evlenen kadına yönelik şiddetin ve kaçınılmaz olarak çocuk istismarının en belirgin şekilde görüldüğü, bu yönleriyle açıkça insan haklarını tahrip edici bir olgu olarak vahim bir toplumsal sorun ve çok ciddi bir tartışma konusudur. Özellikle geçtiğimiz on yılda, artan iletişim teknolojileri sayesinde bu sorunun medyada görünürlüğü de artmış bulunmaktadır. Dünya çapında, çocuk gelinlerin görülme sıklığı ile ülkelerin iktisadi gelişmişlik düzeyleri arasındaki paralellik açıkça kabul edilmekte, dolayısıyla yoksulluk sıklıkla en önemli sebeplerden biri olarak gösterilmektedir. Bununla beraber, özellikle din, ahlak ve gelenekle ilişkin olanın, bir cemaat, köy, yerleşim yeri ya da geniş aile içinde belirli bir egemen grup tarafından yorumlanarak baskı unsuru haline getirilmesi gibi tikel kültürel etmenlerin de önemi büyüktür.

Genel geçer kabul görmüş evlenme yaşı hususunda, Türkiye'nin de imzaladığı İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, Çocuk Hakları Sözleşmesi gibi uluslararası nitelikteki anlaşmalarda bireylerin evlilik yaşı 18 olarak kabul edilmiştir. Dolayısıyla bu yaştan önce, bireyin ruhsal ve fiziksel gelişimini tamamlamadan önce yaptığı evliliklerin erken evlilik, rızası dışında olduğu takdirde ise zorla evlilik olması bakımından, toplumsal bir sorun olarak bir süredir dikkat çeken çocuk gelinler konusunu gündeme getirmiştir. Ülkemizde çocuk gelinler olgusu, yalnızca sosyoloji değil, psikoloji ve antropoloji başta olmak üzere disiplinlerarası bilimsel araştırmaya tabi tutulması gereken karmaşık, çok boyutlu bir sorundur. Başlangıç oluşturması açısından, ülke genelinde gerçekleştirilmiş sayısal veri sunan sosyolojik çalışmalara bakmak, konuya ilişkin gerçeklere hakim olmaya ancak yardımcı niteliktedir.

TNSA (Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmaları) 2008 raporunda görüldüğü üzere, 25-49 yaşlarındaki kadınların yüzde 43'ünün 20 yaşından önce, dörtte birinin 18 yaşına kadar, yüzde 5'inin ise 15. yaş gününden önce evlendiklerini ortaya konulmuştur (Bkz. TNSA 2008, Tablo-7.2, sf.111). Ayrıca raporda eğitim düzeyi ve ortalama ilk evlenme yaşı arasında pozitif bir ilişki olduğu saptanmıştır. Lise ve üzeri eğitim almış kadınlar için ortalama ilk evlilik yaşı 24.1'dir; bu yaşın ilköğretim ikinci kademeyi tamamlamış kadınların ortalama yaşından farkı yaklaşık 3 yıl, eğitimi olmayan veya ilkokulu bitirmemiş kadınların ortalama yaşından farkı ise 5 yıldan fazla olduğu görülmüştür (Bkz. TNSA 2008 raporu, sf.113). Ortalama ilk evlenme yaşının aynı zamanda hane halkı refahı ile birlikte yükseldiği de bulgulara eklenmiştir.

Elbette, çocuk gelinler sorunu yalnızca sayısal verilerle değil, hukuk alanı başta olmak üzere farklı disiplinler penceresinden analiz edilebilecek çok boyutlu bir toplumsal sorundur. Nitekim hukuk ve iktisat alanından soruna yaklaşan Çakmak, Türk hukuk sisteminde, çocuk gelin kavramının tarifinin, kanuna göre değiştiğini belirtmektedir; Türk Medeni Kanunu'na göre 17 yaşını doldurmamış kızlar, Çocuk Koruma Kanunu'na göre 18 yaşını doldurmamış kızlar, Türk Ceza Kanunu'na göre ise 15 yaşını doldurmamış kızlar çocuk gelin sayılmaktadırlar. Kanunlar arasındaki bu uyumsuzluk, geleneksel yaşayışa sahip ailelerin, kız çocuklarını erken yaşta evlendirmelerine karşı verilen tüm mücadeleleri sonuçsuz bırakmaktadır (Çakmak, 2009:3). Ataerkil ve geleneksel toplum yapısı, erken yaşta yapılan evlilikleri normalleştirip meşrulaştırırken, dini ve geleneksel ritüellerin yanında mahalle baskıları, rol modelleri, aile içi cinsel saldırılar, evlilik dışı gebelikler (ya da bunun olabileceği korkusu) gibi sebepler de diğer etmenler arasında yer almaktadır (Aydemir, 2011:19)

Ayrıca, beşik kertesini, berdel, ve evrensel düzeyde pek çok geleneksel toplumda gerçekleştirilen zorunlu olarak ölen eşin kız kardeşi (sororat) ya da erkek kardeşi (levirat) ile evlenme gibi adetler de çocuk gelin sorununu körüklemektedir. Akraba evliliği konusunda TAYA 2011 raporuna bakıldığında, Türkiye'de evli bireylerin %23,3'ünün ilk evliliğinde eşi ile akraba olduğu görülmüştür. Bu aslında yaklaşık olarak evli her dört kişiden birinin eşi ile akrabalık bağı bulunduğunu ortaya koymaktadır. Bu üzerinde düşünülmesi gereken çarpıcı bir oran teşkil etmektedir. Bu oran kentte %21,1 iken kırsal alanda %28,2'dir (TAYA 2011:210). Akrabalık derecelerine bakıldığında ise, araştırmaya katılanların %19,9'u amcaoğlu/kızı, %12,2'si halaoğlu/kızı, %20,8'i baba tarafından diğer akrabalar ile evli oldukları şeklinde cevaplar vermiştir (TAYA 2011:214). Akraba evliliğini uygun bulma konusunda ise olumlu görüş bildirenlerin oranı kırsal %16,3 kentte %13,6 olmak üzere, %14,4 olarak saptanmıştır (TAYA 2011:215). Akraba evliliğini uygun bulmanın nedenlerine bakıldığında, %38 ile aile kökeninin bilinmesi ve korunması en yaygın neden olarak görülmekte, bunu %21,4 ile akraba çocuklarının daha iyi anlaşması, %15,2 ile akraba evliliklerinde aile büyüklerine daha saygılı olunması, %13,4 ile gelenek ve göreneklerin korunması takip etmektedir. Son sırada ise %2,3 ile mal varlığının bölünmemesi yer almaktadır (Bkz. TAYA 2011, Tablo-81, sf.218). Buradan sorunun temel sebeplerinden ekonomik boyutuna geri dönecek olursak, bir bileşeni de başlık parası olarak göstermek mümkündür.

Başlık parasının, kadını alenen metalaştıran, değişim değeri ile alış veriş nesnesi konumuna sokan bir adet oluşu, uzun yıllardır konuya ilişkin tartışmalarda insani yöne dikkat çekmeye çalışan yaygın bir görüştür. Bu adetin temelini, özellikle geçtiğimiz yüzyıllarda mevcut bir başka yönüyle de dikkat çekilmektedir. Daha ziyade antropolojik açıdan konu edinilen ve yine tüm dünyada yaygın şekilde uygulanan başlık parası, başka bir aileye gelin giden kız çocuğun ailedeki ekonomik işlev ve katkısının kaybı

yerine ikame edilen miktar olarak değerlendirilmektedir (Eriksen, 2001:109). Başlık parası olgusunun ekonomik yönü sıklıkla vurgulanmaktadır (Bkz. Rajaraman, 1983). Ülkemiz geneline bakıldığında ise, evliliklerin yüzde 18,1'inde başlık parası uygulamasının gerçekleştiği tespit edilmiştir. Kentteki evliliklerde yüzde 14,1 olan bu oran kırdaki yüzde 27,1'e çıkmaktadır. Üniversite ve lisansüstü eğitimi olan bireyler grubunda yüzde 21 ve okur-yazar olmayan bireylerde yüzde 45 oranları ile, öğrenim düzeyi ve sosyo-ekonomik düzey yükseldikçe başlık verme oranının düştüğü ortaya konulmuştur. Bölgeler arası sıralamaya bakıldığında, en yüksek oran yüzde 45,5 ile Kuzeydoğu Anadolu'da görülmekte, Ortadoğu Anadolu yüzde 41,1 ve Güneydoğu Anadolu yüzde 40,9 ile ilk üç sırada yer almaktadır. Uygulamanın en az görüldüğü bölge ise yüzde 6,1 ile Ege Bölgesi'dir (TAYA 2011: 207-208).

Çocuk evliliklerinin, toplumsal olanın ötesinde, bireyin sağlığını olumsuz yönde etkileyen tarafları da bilimsel çalışmalarda ortaya konulmuştur. Çocuk evlilikleri adölesan dönemde çocuk doğurmaya neden olduğundan çoğunlukla erken ve sık gebeliklere yol açtığı, ayrıca anne ve çocuk ölüm riski ile gebelik ve ilk bebekte anne yaşının küçülmesiyle birlikte cinsel yolla bulaşan hastalıklara yatkınlık aynı oranda arttığı, altını çizen Boran (Boran ve ark., 2013:61), 15-19 yaş arası kızlarda gebeliğe bağlı ölümleri, bu yaş grubundaki en sık ölüm nedeni olarak ifade etmektedir.

Çocuk gelinler konusunda uluslararası düzeyde de önleyici politikalar gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır. IRCW'in (International Center for Research on Women/ Uluslararası Kadın Araştırmaları Merkezi) bu girişime yönelik 2011 araştırması bulgularında, çocuk yaşta evliliklerin önlenmesinin aslında adölesan bireylerin sağlık ve refahını geliştirmeye yönelik programlar içinde yan unsur olduğuna dikkat çekilmiştir. Çocuk evlilikleriyle uğraşan programların yaygınlık gösterdiği ülkeler arasında Bangladeş ve Hindistan listenin başında olmak üzere Güney Asya bölgesi gösterilmiştir. Yine, Etiyopya ve Mısır başta olmak üzere, Afrika ve Orta Doğu ülkelerinin hemen arkadan geldiği belirtilmiştir. Önlem politikaları olarak, kız çocuklarını bilgi, beceri ve destek ağlarıyla güçlendirmek, ebeveynlerin ve toplumun üyelerini eğitip harekete geçirmek, kız çocukları ve aileleri için eğitim kalitesi ve erişebilirliği artırmak, kız çocukları ve aileleri için ekonomik destek sunmak, ve tüm bu politikaların yasal çerçevesini oluşturmak ve etkinleştirmek önerilmiştir (Malhotra ve ark., ICRW 2011⁷, sf.26).

3.3. Aile İçi İlişkilerde Kadına Yönelik Diğer Tutumlar

Aile üyeleri arasındaki ilişkiler değerlendirilirken, özellikle evlilik olgusu ve kadının statüsüne vurgu yapıldığında, eşler arasında anlaşmazlık olduğunda ve bu anlaşmazlık çözüme kavuşturulmadığında eşlerin birbirlerine karşı tutum ve tepki biçimleri, kadına yönelik aile içi şiddet konusunda önemli ipuçları vermektedir. Aile içi şiddetin en belirgin temalarından biri kadına yönelik şiddet olarak kabul edilmektedir (Bkz. Altınay ve Arat, 2007). Bu konuyla ilgili Türkiye'de Aile Yapısı Araştırması'na baktığımızda, erkeklerin eşleriyle anlaşmazlık yaşadığında verdiği tepkiler arasında "Sesimi yükseltirim, bağırırım" yüzde 8,7 oranla 'genellikle', yüzde 56,1 oranla 'bazen', yüzde 35,2 oranla ise 'hiç' olarak dikkat çeken bir ifade olmuştur. "Zor kullanırım/fiziksel şiddet uygularım" yanıtı ise, yüzde 0,2 'genellikle' ve yüzde 2,6 'bazen' olarak saptanmıştır (Bkz. TAYA 2011:250, Tablo-112). Bu noktada, bu makalenin odağında yer alan TAYA 2011 raporunun evlilik olgusu bağlamında önem kazanan verileri incelendiğinden, belirtilen sayısal verilerin sınırlı yoruma imkân tanıyacağı göz önünde bulundurularak, aile içi şiddet olgusu ile ilgili ayrıntılı değerlendirme için bu konuyu başka açılardan da odak alan çalışmaları incelemek gerekli olacaktır. Çalışmanın evlilik olgusu odağına geri dönüldüğünde, evlilikte sorun yaşandığında izlenen yol ya da yardım alma eğilimleri ile ilgili bireylere, "Eşinizle önemli bir sorun yaşadığınızda öncelikli olarak kimden veya nerden destek almayı düşünürsünüz?" sorusu yöneltilmiştir. Türkiye genelinde (kadınlarda yüzde 58,8 erkeklerde ise yüzde 66,6 olmak üzere) katılımcıların yüzde 62,8'nin kimseden yardım almadığı ortaya çıkarılmıştır (TAYA 2011:251). Aile içi ilişkilerde kadının konumuna ilişkin bir gösterge de, ailede karar verme mekanizması, bir başka deyişle, aile için önemli bazı konularda kimin karar verdiğidir. Annenin/kadının yüzde 89,1'lik oran ile "ev düzeni" ile ilgili konularda karar verdiğini saptanmıştır (TAYA 2011:246). Bu oran, insanlık tarihi kadar eski, avcı-toplayıcı topluluklardan başlayarak günümüz modern toplumlarına uzanan, kadının asıl işlev ve rolünün barınak/hane/ev içinde olduğu görüşünün yeniden üretildiğini doğrular niteliktedir.

Ailenin temel yaşam alanı olan evin içi haricinde, kamusal alanda ve iş hayatında kadının ikincil konumu yalnızca feminist kuram ya da toplumsal cinsiyet çalışmaları penceresinden değil, iş ve örgüt sosyolojisinin de analiz ettiği ve ortaya çıkardığı evrensel bir toplumsal sorun olarak sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Bu durumla ilintili olarak TAYA 2011 raporuna baktığımızda, kadınların ücretli bir işte çalışmasını olumlu karşılayanların oranı kırdaki yaşayanların %75,5'i, kentte yaşayanların ise %82,6'sı olmak üzere, Türkiye genelinde %80,6 olarak görünmektedir. Bu oran içerisinde, olumlu karşılama en yüksek

⁷ ICRW 2011, "Solutions to End Child Marriage" (Çocuk Evliliklerini Önlemeye Yönelik Çözümler) raporuna <http://www.icrw.org/files/publications/Solutions-to-End-Child-Marriage.pdf> adresinden ulaşmak mümkündür.

%92,6'lık oranla Batı Marmara'da, en düşük %62,8'lik oranla ise Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi'nde görülmektedir. Ayrıca, üst SES grubunda bu görüşün %91,6, alt SES grubunda ise %73,5 olduğu saptanmıştır (TAYA 2011:282-83). Kadınların iş hayatında yer alması/çalışması hakkında olumsuz görüş bildiren görüşmecilerin sebepleri ise aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 4: Türkiye Geneli ve Yerleşim Yerine Göre Kadınların Çalışmasını Uygun Bulmama Sebepleri⁸

Sebepler	Türkiye	Kent	Kır
Çalışma ortamları kadın için güvenli değildir	18,3	20,5	14,4
Kadının asli görevi çocuk bakımı ve ev işleridir	58,6	56,9	61,6
Gelenek-göreneklerimizden aykırı	9,9	7,9	13,3
Çalışan kadınların çocukları mağdur olur	7,8	8,8	5,9
Bir işte çalışmak kadını yıpratır	2,6	2,7	2,5
Diğer	3,2	3,6	2,4

Kadının çalışmasının uygun olmadığı yönünde verilen bu cevaplara katılımcıların cinsiyeti açısından bakıldığında, kadın katılımcılarda %59,6 erkek katılımcılarda ise %58,2 oranla, kadının asli görevinin çocuk bakımı ve ev işleri olduğu görüşü en fazla kabul görmüş düşüncedir. Bu oranlar raporun düşünmeye sevk eden bulguları arasında yer almaktadır. Üniversite ve üzeri eğitim almış katılımcıların bu görüşe katılma oranı yüzde 40,2'dir. Bu görüşe en düşük katılım oranı üst SES grubunda %50,8'dir (TAYA 2011:286). Yani, katılımcılar arasında eğitim düzeyi ve sosyo-ekonomik statüsünün en yüksek seviyede olduğu grubun yanıtlarına bakıldığında da bahsedilen görüşün yaygınlığı dikkat çekmektedir.

Gerek aile içi ilişkilerde kadına yönelik tutum, gerek evlilik olgusuna yönelik düşünce ve inançlar, özellikle dünya çapında hızlı dönüşümlerin yaşandığı çağımızda bizatihi aile, akraba ve mensubu olunan çeşitli topluluklar ya da sosyal gruplara ek olarak büyük ölçüde medya aracılığıyla şekillenmektedir. Bu yönüyle medya, önceki on yıllarda olduğundan çok daha etkin bir toplumsallaştırma aracı konumundadır. Bu sebeple son olarak, TAYA raporunda, aile ve toplum hayatıyla ilgili çeşitli konulardaki düşünceler modülünde yer alan kitle iletişim araçlarının kullanım ve etki alanları ile aile içi ilişkiler üzerindeki şekillendirici boyutuna ilişkin çıkarımlar yapmak yararlı olacaktır.

Haber alma kanallarından biri olarak gazete okuma alışkanlığına baktığımızda, kırdaki %52,3 kentte %25,2 olmak üzere Türkiye genelinde katılımcıların %33'ü "hiç" gazete okumadığını bildirmiştir. Kadınların %46,1'i ve 65 yaş ve üzeri grubun %61,5'inin hiç gazete okumadığı ülkemizde, alt SES grubunda bu oran %50 olarak bulunmuştur (TAYA 2011:302). Elbette bu düşündürücü sonuçlar genel okuma alışkanlığıyla ilgili de merak uyandırmaktadır. Buradan hareketle kitap okuma alışkanlığına baktığımızda, sonuçlar ne yazık ki yine aydınlık bir tablo çizmemektedir. Kırdaki %59,9 kentte %37,8 olmak üzere Türkiye genelinde katılımcıların %44,1'i "hiç" kitap okumamaktadır. Kadınlar ve erkekler arasında bir karşılaştırma yapılacak olursa, kadınların %46'si, erkeklerin ise %41,3'ü "hiç" kitap okumamaktadır. Tahmin edilebileceği gibi hiç kitap okumama, alt SES grubunda %59,8 ile daha yüksek orandadır. Ancak üst SES grubunda "hiç kitap okumuyorum" yanıtının %20,9 oranında oluşu, sorunun yaygınlığı ve ciddiyetine dair olumsuz bir tablo ortaya koymuştur.

Okuma oranındaki düşüklük, diğer haber alma ve bilgilendirme kaynakları olarak televizyon ve internet kullanma oranlarına bakmaya yönlendirmektedir. Haber alma ve düşünceleri interaktif bir şekilde paylaşma mecrası olarak kabul edilen internet kullanma alışkanlığına ilişkin, katılımcılara evlerinde internet bulunup bulunmadığı sorulmuştur. Türkiye genelinde katılımcıların yüzde 65,8'i "hayır" cevabını vermiştir. Bu oran kırdaki %85,2 düzeyindeyken, kentte %58,4 oranındadır. Bir başka deyişle, ülkemiz genelinde, yerleşim yeri olarak kentler dahil, hanelerin yarısından çoğunda internet bulunmamaktadır. Elbette araştırma evreni çerçevesinde şekillenmiş bu sonuçlar sıklıkla düşünüldüğünün aksine ülkemizde internet kullanımının çok yaygın olduğu görüşünü doğrulamamaktadır. Öğrenim durumuna bakıldığında ise, okuryazar olup okula gitmemiş olanların %95,3'ünün hiç internet kullanmadığı görülmüştür. İnternet kullanımına ilişkin şaşırtıcı bulgulardan biri de, üniversite ve lisansüstü mezunların da %11,3'ünün hayatlarında hiç internet kullanmamış olmalarıdır (TAYA 2011:329-331). Bu oran, bilgi ve haber alma kaynaklarının incelenmesinin ötesinde, yüksek öğrenimin içeriği, işleyişi ve düzeyine ilişkin de bir takım sorgulamaların yapılması gerektiğini de aklı getirmektedir.

Öte yandan, internet erişimi ve kullanımı ile televizyon izleme alışkanlığı arasında büyük farklılık görülmektedir. Kentte %92,7 ve kırdaki %89,9 olmak üzere Türkiye genelinde katılımcıların %91,9'u televizyon izlediğini belirtmiştir. Bu oran kadınlar için %90,8 erkekler için ise %93 olarak saptanmıştır.

⁸ Tablonun ayrıntılı versiyonu için bakınız TAYA 2011, Tablo-142, sf.285.

Üniversite ve lisansüstü mezunu katılımcılardan %90,4'ü, okur-yazar olmayan katılımcılardan ise %81,5'i televizyon izlediğini belirtmiştir (TAYA 2011:336-337). Alt SES grubunda bulunan katılımcılarda %90, orta SES grubunda %93, üst SES grubunda ise %92 olarak görülen oranlar televizyon izleme alışkanlığının cinsiyet, eğitim ve sosyo-ekonomik seviyeye göre az farklılık gösterdiği saptanmıştır. Televizyonun aile içindeki kullanım ve işlevleri sosyolojik açıdan önem taşımaktadır. Özellikle aile üyelerinin en uzun birlikte zaman geçirdiği, okul ve iş dönüş saatine denk gelen akşam yemeği ve sonrasındaki birkaç saatte izlenen televizyonun, aile üyelerine üzerine konuşacak bir konu vermesi bakımından birleştirici, hangi yayın ve kanalın izleneceği konusunda çıkan tartışmalar açısından ise ayırıcı bir özelliği bulunmaktadır (Alexander, 1994:52-25). Bu hususta, araştırma kapsamında 18 yaş üstü hane üyelerinden oluşan katılımcılara televizyonda izlenecek kanalın nasıl kararlaştırıldığı sorulduğunda, Türkiye genelinde yüzde 62,5'lik oran ile hangi kanalın izleneceğine babanın karar verdiği ortaya çıkmıştır. Bu oran kırdı %70,2 iken, kentte %59,3'tür (TAYA 2011:345). Sonuçlar ayrıca aile içinde babanın en fazla söz sahibi birey olduğunu ortaya çıkarmıştır. Bu anlamda, aile üyelerinin hangi yayın organlarından hangi programları seçileceği, bir başka deyişle, televizyon aracılığıyla dünyada ve ülkedeki gündemden haberdar olma, çeşitli konularda bilgilenme, yeni şeyler öğrenme, eğlenme gibi eylemlerin seçimi de baba tarafından kararlaştırılmaktadır. Televizyon yayınlarında rahatsız olunan içeriklerin ise, Türkiye genelinde sırasıyla, %47,1 ile cinsellik içeren yayınlar, %15,4 ile şiddet içeren yayınlar, %14,2 ile kötü, kaba ve küfürlü sözler, %9,8 ile taraflı haber ve yorumlar, %9,5 ile reklamlar, %4,8 ile diğer çeşitli içerikler şeklinde olduğu ortaya konulmuştur (TAYA 2011:353). Bu oranlardan, şiddet içeren yayınlarla küfürlü, kaba sözler içeren yayınların toplamının bile cinsellik içeren yayınlar kadar rahatsızlık vermediği görülmektedir. Bu durum, elbette bir başka çalışmada analize tabi tutulması gereken bir bulgu konumundadır. Netice itibarıyla, hem medya kullanımına ilişkin bulgulardan, hem aile üyelerinin hanede birlikte zaman geçirdiği ve ortak bir aktivite olarak gerçekleştirdiği televizyon izleme pratiklerinden, gerek kadının konumu gerek iletişim şekillerine dair fikir edinmek mümkündür. Önceki bulgulardan ancak 'ev içi'ndeki düzene ilişkin görece söz sahibi olabildiği görülen kadının eline 'bırakılmış' tek alanda da, biraz daha derinlemesine inceleme yapıldığında, erkeğin karar verici rolü üzerine aldığı ortaya çıkarılmıştır.

Değerlendirme ve Sonuç

Dünya çapında ve ülkemizde, bireyin eğitim hayatına başladığı andan itibaren toplumsal hayata dair öğrendiği ilk bilgilerin arasında "Aile toplumun temelidir" cümlesinin yer aldığı düşünüldüğünde, resmi ve toplumsal bir kurum olarak teşkil ettiği önemin yanına, aileye hemen her bağlamda özel, hatta kutsal bir değer atfedilmesi anlaşılabilir bir durumdur. Bireye, aile kurumunca kazandırılan kimlik ve sağlanan koşulsuz sevgi, güven ve ömür boyu sürebilen manevi ve maddi desteksayesinde, aile hem kamusal hem özel alanda her birey için biricik nitelik taşımaktadır. Ancak, aile kurumu, bir toplumdaki yaygın norm ve değerlerin, özellikle birincil toplumsallaştırma aracı olması bakımından belki de en görünür biçimde temsil edildiği alan olmakla beraber, yine aynı toplumdaki çatışmaların ve eşitsizliklerin de netlikle gözlemlenebildiği bir meca konumundadır. Bu yönüyle toplumsal dönüşümlerin okunabileceği bir yapı teşkil etmektedir. Tam da bu sebeplerden ötürü, ailenin ne ölçüde 'toplumun temel'i olduğunun sorgulanma anında bile, ailenin toplumun 'temel bir bileşeni' olduğu her daim geçerliliğini korur bir hal almaktadır.

Ailenin toplumsal olanı temsil etmedeki bu gücünden ötürü, ülkemizde de güncel tartışmalarda toplumumuzdaki sorunların birer izdüşümü olarak aile kurumuna ilişkin problemler yer almaktadır. Bu çalışmada, çok çeşitli ve çok katmanlı olan bu problemlerin ortak noktasında, aile kurumu, başlangıcında resmîyet ve kurumsallığını kazandıran evlilik olgusu üzerinden 2011 Türkiye'de Aile Yapısı Araştırması'nın bulguları ışığında sosyolojik açıdan incelenerek, özellikle kadına yönelik tutum ve davranışları aydınlatmaya yönelik değerlendirmeler gerçekleştirilmiştir. İlk evlilik yaşı, 18 yaş altı evlilik oranları, nikah türleri, tanışma şekli ve evlilik kararındaki etkili aktörler, akraba evliliği oranları, başlık parası verme gibi, toplumumuzda evlilik kurumunun arka planını oluşturan unsurlara dair ortaya konulmuş istatistiksel verilerden yararlanılıp, özellikle geçtiğimiz onyılda medyada giderek daha fazla yer almış çocuk gelinler sorunu da, bu veriler ışığında ele alınmıştır.

Toplumumuzda yerleşim yerine, eğitim düzeyine ve sosyo-ekonomik düzeye göre farklı biçim ve seviyelerde vücut bulmakla beraber, kadına yönelik baskı içeren tutumların istatistiksel veriler üzerinden ayıklanması, çalışmanın katkı sağlamayı hedeflediği bir yönü olmuştur. Kadının ücretli bir işte çalışması ile ilgili düşünceler, evlilik kararını şekillendiren kendi bireysel görüşü dışındaki etmenler, veriler ışığında incelenmiş, kadının 'asıl' yeri olarak düşünüle gelen hane içinde bile, televizyonda hangi kanalın izleneceğine karar verme örneği üzerinden ikincil konuma konulduğu, bu tutumların belirgin göstergeleri olarak ortaya konulmuştur. Ayrıca, özellikle on sekiz yaş altı evlilik oranları ve bu evliliklere karşı tutumların değerlendirilmesi ile, çocuk gelinler olgusu gibi karmaşık ve olumsuz sonuçlarla dolu vahim bir toplumsal sorunu anlamlandırabilmek için bir zemin sunulmaya çalışılmıştır. Kısa bir değerlendirme sunan bu sınırlı çalışma ile, evrensel bir durum olarak mücadele edilen kadına yönelik baskıcı tutumların ve evlilik olgusu

başta olmak üzere aile kurumunun örüntülerinin inceleneceği gelecek çalışmalara, ülkemizden güncel istatistiksel verilerin genel bir sosyolojik değerlendirmesini sunarak katkı sağlaması ümit edilmektedir.

KAYNAKÇA

- ALTINAY, Ayşegül ve ARAT, Yeşim (2007). *Türkiye’de Kadına Yönelik Şiddet*, İstanbul: Punto Yayınları.
- ALEXANDER, Alison (1994). “The Effect of Media on Family Interaction”, *Media, Children and The Family*, (Eds.) Zillman, D. ve Bryant, J., Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates Publishers, s.51-59.
- AYDEMİR, Elvan (2011). “Evlilik mi Evcilik mi? Erken ve Zorla Evlilikler: Çocuk Gelinler”, *USAK Raporları*, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, No:11-8.
- BERNARDES, Jon (1987). “Doing Things With Words: Sociology and ‘Family Policy’ Debates”, *The Sociological Review*, S.35:4, s.679-702.
- BORAN, Perran ve Ark. (2013). “Çocuk Gelinler”, *Marmara Medical Journal*, S.26, s.58-62.
- ÇAKMAK, Diren (2009). “Türkiye’de Çocuk Gelinler”, *1. Hukukun Gençleri Sempozyumu Bildiri Tam Metinler E-kitabı*, Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi.
- DUBEN, Alen (1985). “Nineteenth and Twentieth Century Ottoman-Turkish Family and Household Structure”, *Family in Turkish Society Sociological and Legal Studies*, (Ed.) Türköz Erder, Ankara: Association Press, s. 105-126.
- ERIKSEN, H. Thomas (2001). *Small Places, Large Issues, An Introduction to Social and Cultural Anthropology*, VA: Pluto Press.
- GERSON, Kathleen (2010). *The Unfinished Revolution: How A New Generation is Reshaping Family, Work, and Gender in America*, New York: Oxford University Press.
- GLENDON, M. Ann (1989). *The Transformation of Family Law: State, Law, and Family in The United States and Western Europe*, Chicago: University of Chicago Press.
- JOHNSON, P. Michael (2006). “Conflict and Control Gender Symmetry and Asymmetry in Domestic Violence”, *Violence Against Women*, S. 11, s.1003-1018.
- KOHLI, Martin (1999). “Private and Public Transfers Between Generations: Linking the Family and the State”. *European Societies*, S.1, s.81-104.
- KOSSEK, E. Ernst ve OZEKI, Cynthia (1999). “Bridging the Work–Family Policy and Productivity Gap: A Literature Review”, *Community, Work & Family* 2, S.1, s.7-32.
- LEWIS, E. Jane (1993). *Women and Social Policies in Europe: Work, Family and the State*. Cheltenham: Edward Elgar Publications.
- MALHOTRA, Anju ve ark. (2011). *Solutions to End Child Marriage, What the Evidence Shows*, International Center for Research on Women.
- MUSICK, Kelly ve ROBERT D. Mare (2004). “Family Structure, Intergenerational Mobility, and The Reproduction of Poverty: Evidence for Increasing Polarization?”, *Demography*, S.41: 4, s.629-648.
- NEWMAN, David ve GRAUERHOLZ, Liz (2002). *Sociology of Families (Second Edition)*, London: Sage Publications.
- O’CONNOR, S. Julia ve ark. (1999). *States, Markets, Families: Gender, Liberalism and Social Policy in Australia, Canada, Great Britain and the United States*, Cambridge: Cambridge University Press.
- OKIN, S. Moller (2008). *Justice, Gender, and The Family*, US: Basic Books.
- RAJARAMAN, Indira (1983). “Economics of Bride-Price and Dowry”, *Economic and Political Weekly*, S.18:8, s.275-279.
- RENZULLI, A. Linda (2000). “Family Matters: Gender, Networks, and Entrepreneurial Outcomes.” *Social Forces*, S.79:2, s.523-546.
- SHERMAN, W. Lawrence ve ark. (1992). *Policing Domestic Violence: Experiments and Dilemmas*, NY: Free Press.
- SKOLNICK, Arlene ve SKOLNICK, Jerome (Eds.) (2009). *Family in Transition* (15th edition), Boston: Pearson.
- TUFTE, Virginia ve MYERHOFF, Barbara (Eds.) (1979). *Changing Images of the Family*, New Haven: Yale University Press.
- Türkiye’de Aile Yapısı Araştırması 2011 Raporu (2011). Ankara: T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.
- VERGIN, Nur (1985). “Social Change and The Family in Turkey”, *Current Anthropology*, S.26:5, s.571-574.
- <http://www.icrw.org/files/publications/Solutions-to-End-Child-Marriage.pdf> [Erişim Tarihi: 15.02.2015]
- <http://ailetoplum.aile.gov.tr/data/54292ce0369dc32358ee2a46/taya2013trk.pdf> [Erişim Tarihi: 23.09.2015]
- <http://www.hips.hacettepe.edu.tr/tnsa2008/analiz.shtml> [Erişim Tarihi: 27.03.2015]